

OSVÁTH GÁBOR

Mártonfi Ferenc a koreai nyelvről és irodalomról¹

Amikor 1970 őszén két társammal állami ösztöndíjasként megérkeztünk a phen-jani Kim Ir Szen Egyetem diákotthonába, már tudtuk, hogy 1968–1970 között hasonló minőségben, de egy szál magyar diákként ott tanult Mártonfi Ferenc is. A diákotthon előcsarnokába belépve megdermedtünk a művirágokkal övezett jókora Kim Ir Szen-mellszobor láttán. Te jó isten, hova kerültünk – gondoltuk magunkban. Felérve az emeletre keletnémet, szovjet és mongol diákok vártak minket vigyorogva, válogatott magyar jókivánságokat harsogva, hogy egy kicsit otthon érezhessük magunkat. Kiderült, hogy Feri tanította meg őket erre. Lebilincselő személyiségének átsugárzása jóvoltából ezek a diákok rögtön a barátságukba fogadtak minket. Mártonfi szakmai tekintélyét illetően jellemző adalék, hogy néhány esetben, amikor éjszaka sokáig dolgozott, és holtfáradtan nem ment el az órára, idős tanára lejött a kollégiumba, leült Feri ágya szélére, és megtartotta az órát. Később is, ha valamilyen téma különösen érdekelte, akkor napokig nem aludt, méregerős kávékkal tartotta ébren magát, az ilyen kávéét epeszörpnek nevezte.

Először 1972-ben, hazatérésem után találkoztam vele, amikor a Rigó utcai nyelvvizsgaközpontban ő vizsgáztatott koreai nyelvből. A sikeres vizsga után meghívott egy közeli sörözőbe. Később többször összefutottam vele, a lakásán is jártam, a fia, Attila akkor lehetett 5-6 éves. Megkaptam tőle összes koreai témájú tanulmánya különlenyomatát is. Legutoljára röviddel a rendszerváltás után (1990) találkoztam vele, amikor egy koreai küldöttség hazánkban járt, és az együttműködés lehetőségeiről tárgyalt az ELTE vezetőivel. Sajnos korai halála (1991) meggátolta abban, hogy a hazai Korea-kutatás vezéralakja lehessen.

¹ Jelen írás egy tanulmánykötetben (Birtalan Ágnes szerk. *Aspects of Korean Civilization. Korean Studies in Hungary*, Volume I. ELTE, 2002. 49–62) megjelent dolgozat rövidített és némileg módosított változata.

Hogyan került a huszonéves Mártonfi Koreába? Elvégezve az egyetemet (1968) kínai ösztöndíjat pályázott meg. Az ösztöndíjat ugyan elnyerte, mégsem utazhatott ki a kínai fél fogadókészségének hiánya miatt. Mivel még nem volt állása, úgy döntött, hogy elfogadja a kárpótlásként felajánlott észak-koreai ösztöndíjat. A phenjani egyetemen eltöltött két esztendő alatt (1968–1970) kitűnő Korea-kutatóvá képezte magát, és ehhez megfelelő alapot jelentett a kínai és japán nyelv alapos ismerete. Megnyerő személyisége kivívta koreai tanárai és a különböző nemzetiségű diáktársak szeretetét és tiszteletét. Mindazonáltal igen nehezen élte meg az ottani diktatúra mindennapjait.

A koreai fonetikus írással (*hangul*) foglalkozó korabeli tanulmányok sorából nemcsak terjedelmével (43 oldal), hanem a megközelítés eredetiségével és az elemzés rendkívül magas színvonalával is kitűnik Mártonfié (*A koreai írás története és szerkezete*, 1974). A megközelítés eredetiségét az adja, hogy elsőként próbálta a koreai ábécé grafematikai és fonológiai elemzését párhuzamosan elvégezni. Az érdekelte, hogy a grafematikai megkülönböztető jegyeknek milyen fonológiai megkülönböztető jegyek felelnek meg.

A koreai írással kapcsolatos kutatásához szervesen illeszkedik a régi koreai irodalom 14 *hjangga* (향가 鄉歌) versét bemutató dolgozata (*A koreai költészet legrégebb fennmaradt darabjai*, 1977). A Kelet-kutatásban megjelent tanulmánya a legelső, koreai irodalommal foglalkozó tudományos dolgozat hazánkban. Gyakorló sinológusként a figyelmét az keltette fel, hogy a koreai nyelvnek ezeket a legelső nyelvméleket (amelyek egy kínai nyelvű, 13. századi krónikában maradtak fenn) *hjangcshal* írással (향찰 鄉札) jegyezték le, és ez az írás a kínai írásjegyeket használta (nehezen megfejthetően) a koreai nyelvű irodalmi szöveg megörökítésére.

Az *Acta Orientaliában* megjelent két angol nyelvű tanulmánya a koreai nyelv történetével foglalkozik. Az *On Sino-Korean Finals* című (1972) írása a koreai nyelv kínai eredetű (sinokoreai) szótagmorfémái XV. századi állapotának történeti fonológiai elemzését adja, megállapítva és felsorolva a sinokoreai szótagmorfémák ókínai nyelvi megfelelőit. Műve úttörő jelentőségű, mert minden bizonnyal elsőként vetette egybe a XVI. századi sinokoreai kiejtést a kínai nyelv tibeti írással lejegyzett változatával, és megállapítja, hogy a kettőnek a kiejtése nagyon hasonló. Fenti tanulmányának szerves folytatása *On Some Problems of a Generative Phonology of Middle Sino-Korean* című dolgozata (1973), amely a modern fonológiai elemzés eszközeivel vizsgálja a XV. századi sinokoreai szótagmorfémák kiejtésének fejlődési folyamatát az ókínai kiejtés tükrében.

A személy-fogalom helye és szerepe a koreaiban című dolgozata szegedi tartózkodásának idején született (1971–1972). Mártonfi megállapítja, hogy a koreai grammatikában, annak szabályaiban előfordul a személy, tehát ilyen értelemben a koreaiban is létezik ez a kategória, de nem önállósult, csak perifé-

riális helyet foglal el. A problémakör szorosan összefügg a modalitással, amely kategóriát a koreai kifinomult nyelvi eszközökkel képes kifejezni. A személy-kategória korlátozottan bár, de két területen érvényesül, egyrészt a szándékot kifejező jövő idő ragozásában; magyarul érzékeltetve: *én menni fogok, te azt mondod, hogy menni fogsz, ő azt mondja, hogy menni fog* (a beszélő csak a saját nevében, magáról állíthatja bizonyossággal a szándékot). Hasonló történik az úgynevezett szentitív igék, melléknevek (*fáj, örül, szeret, utál, szégyell, irigyel* stb.) múlt-, jelen-, jövőidejű ragozása során, azaz a beszélő csak a saját nevében nyilatkozhat, a második és harmadik személy szándékáról csak közvetetten, „hallomásból”: *én félek, te azt mondod, hogy félsz, ő azt mondja, hogy fél*; a többes számban hasonló a helyzet.

Észak-Koreából történő hazatérése után nem sokkal tette közzé *A tiszteletiség kifejezési formáiról a kelet-délkelet-ázsiai nyelvekben. A koreai verbum finitum szociolingvisztikai vonatkozásai* című dolgozatát (1972.), amelynek az anyagát Phenjanban gyűjtötte össze. Ez a tanulmánya Szépe György szerint a magyar szociolingvisztikai irodalom egyik legkiválóbb alkotása. A kelet-ázsiai nyelvek érzelmet és tiszteletet kifejező nyelvi formákban való gazdagságát Mártonfi egyrészt a földműveskultúrával, másrészt a konfucianus ideológiával magyarázza. Megállapítja, hogy az európai nyelvhasználattal szemben az érintett nyelvekben a beszédetikett szempontjából a tiszteleti forma használata kötelezőbb érvényű, és a hallgatóval szembeni tiszteleti viszonyulást minden mondatban érzékeltetnünk kell (a kijelentő, kérdő, felszólító és buzdító [adhortativusi] mondatok e szabály értelmében a koreaiiban vagy a japánban többféleképpen mondhatók). Felsorolja a koreai nyelvnek a tisztelet kifejezésére alkalmas nyelvi eszközeit (szinonimapárok, képzők, igevonzat-alternációk, az ige és melléknév mondatzáró végződése), és tanulmánya központi részében az ige (verbum finitum) mondatzáró végződéseit elemzi tüzetesebben (az SOV-alapszórendű koreaiiban és japánban a verbum finitum mindig a mondat legvégén áll, és e pozícióját todalékkal jelzi). A verbum finitum mondatzáró ragjait hat fő tiszteleti csoportba sorolja a koreai nyelvészek egységes álláspontjával összhangban (az egyes tiszteleti csoportok elnevezésére a *ha-* tövű *hata* 'csinál' ige felszólító módú alakját használják, mivel ez keverhető össze legkevésbé egyéb igeformákkal): 1. *hasipsio*; 2. *hayo*; 3. *hao*; 4. *hake*; 5. *hala*, 6. *ha* (az udvariasság foka a hosszúsággal egyenes arányban nő). Ezt követően megkülönböztető jegyek segítségével részletesen elemzi a hat csoport indicativusi, imperativusi, interrogativusi és adhortativusi ragjait. A koreai verbum finitum ragjainak megkülönböztető jegyekkel történő mátrixos elemzése Mártonfi leleménye; utal arra, hogy ezeket kísérleti jelleggel fogalmazta meg, és nem véli őket véglegesnek. Az 1. tiszteleti fokozat kijelentő módot kifejező ragjait további két csoportra osztotta: [– modalitás], [+ modalitás], és a következő megkülönböztető jegyekkel dol-

gozott: régies, hangsúlyos, írott, ünnepélyesség, beszélt, szerénység, tisztelet, ima. A 4. csoportnál ezeket még kiegészítette a következőkkel: ígéret, felkiáltás, gúny, férfias, barátságosság; a 6. csoport esetében: meglepődés, nemtörődöm-ség, befejezetlen mondat, bírálat, ellenkezés, túlzás, fontolgtatás, didaktikus, hallomás stb. Felhívja a figyelmet arra is, hogy a kommunikáció során bizonyos tiszteleti alakok használatában ingadozás figyelhető meg, másrészt az egyes, főleg beszélt nyelvi, tájnyelvből kölcsönzött vagy régies ragok besorolását, megkülönböztető jegyeit illetően eltér a különböző szakértők véleménye. Mivel Mártonfi cikke 1972-ből származik, csak igen korlátozottan vette figyelembe – érthető okokból – a dél-koreai szakirodalmat, másrészt – ahogy dél-koreai dolgozatokból kiderül – az eltelt közel ötven év alatt a tiszteleti formák használataiban történtek bizonyos változások, és ezek – főleg a fiatalok nyelvhasználatában – egyértelműen az egyszerűsödés irányába mutatnak.

Mártonfi Ferenc helye, jelentősége a magyarországi koreanisztika megalapozásában megkérdőjelezhetetlen. Tanulmányai nélkülözhetetlen forrásművek a további kutatás számára. Nyelvtudósi munkássága intellektuális inspirációkat, legendás személyisége pedig emocionális indítást adhat az arra érdemes fiataloknak.

Osváth Gábor
2021. november 23.